

סעיפים קטנים

בהמשך הגליונים האחרונים של "השומר הצעיר" נתגלע, מעל דפי הדפים לספרות, ויכוח היו בענינו וער בדיונו, שעיקרו כבידורת-עודתם של הספרות והסופר בימית-המלחמה, אם אבקש למסור בקצרה את חילוקי-הדעות, כפי שהכנתים, אומר כי הפותח בויכוח, לוי פשיץ (גל' 38) דורש לתעודה מיוחדת של הספרות בימית-המלחמה והיא המלחמה במלחמה, כלומר שהסופר, אפילו המציאות אונסתו להיות כתיים איש מאנשי-המלחמה, יקיים בספרות כתעודתו האמת והמכרעת את המלחמה במלחמה, שהיא כתיאה מתמדת לפאי ציפיו, מכוחה ובכוחה של הדיבור: לא תרצח. ואילו לאה גולדברג (גל' 34-35) ירואה את התעודה הזו לא באמית-לאו אלא באמית-הן, כלומר בטיפוח-הערכים האמיתיים של החיים, שהמלחמה היא אויבם, ולפי שמסגרתם האמיתית של הערכים האמיתיים האלה הוא השלום, נמצא שתעודתה המיוחדת של השירה בימית-המלחמה היא במה שאי-נה מיוחדת מבחימת-שלום. על דעתה זו, ביותר כנקודה תפוסלת את המלחמה בנושא-שירה וענינה, משיג נ. אלתרמן (גל' 36), שאתוך שאינו רואה להתיר לה לשירה, שתתעלם מכל גילוי מגילויי-החיים, אינו יכול להשלים לתרם על שירי-המלחמה, שכן אפשר, לדעתו, וגם בימינו ויכתבו שירים כאלה פשו-טם כמשמעם ואין, למשל, צידוק לפסול מראש שירי-טנקים ושירי-הגבורה והמות של קברניטיותם.

מלחמה. אך גם השנה זו עוררה נתונה בחללה של הכלליות, שההפשט הוא כנודע, מאורחה המצויים, ורק עם מא-כרו של עזריאל שורץ (גל' 37) שהוא, לטעמי, היפה והטוב בסירת-מאמרים אלה, אנו נכנסים לייחודה של השעה. ועיקר-שבחו של המאמר נראה לי בנעימה הגלויה של התגות והדגש, שאינם בושים בכאבם ומבוכתם ואינם מסהרים למלטם במקלט-ההתגוננות המרדומה של שאב-לונים מוכנים, ובאמת, אי נאמרו, בגליונים אלה, מבחינת-הבי-קורת העצמית, בלי דיבורים עקיפים, אלא בפשטות נאה וגלויה כל כך, פסו-קים כאלה: "ניתנו לי רק עינים יהודיות. מעולם לא נכספתי להשתחרר מבשרי היהודי, טוב לי בו או רע, אך לם גדול הוא, ועל כן בתוך כל היודיות הזאת, שבה הועמד הכל למכר ("שלם וקח!") רק הוא מצפני, הוא בשרי היהודי, מבשרי חזיתי אלות, וודאי מהנפש היהודית נמתחים והולכים חו-טים מוחשיים עד מאוד לגאולת-העולם, ברם היסוד, יסודי, הנפש היהודית, נשי תחלו ערכים, רבו האסימונים. אבני-החן הוחלפו בזכויות נוצצות. הישמר לנפשך. הסוציאליזם, שאהבנוהו בפשי-טות כהזון-דורות לשחרור האדם — חודר לדרגת אקונומיותם גם, שהנשמה מתפרחת ממנו יותר ויותר, ורק בכוח לחשים ממולחים ומפולפלים עד מאוד יכול אתה להשתוות עריון. היום אנוס אתה לבנות תילי תילים של הלכות, כדי להצדיק עריפת ראשים, שרצו בהתי-קרות לגרמניה, ומחר — כל היכלך הכנוי לתפארה מתקרקד — ואתה נהי-פו להעלות תלי תלים של הלכות חד-שות, כדי להצדיק את ההיפך מזה. וכל זה לא מפני שאתה בשכלך העצמאי הגעת לכך, אלא משום שמישהו עשה מעשה, ואתה נוגש גישה אפרויריסטית להצדיק. התורה הנשגבת, נאדרת היופי המוסרי, שבאה מתחילה לפרש את הער-לם ולשנותו, עתה פרשנים זריזים מאני-סים אותה למהר כל דבר טומאה. הכל נהפך לטכסים, לאמצעי, והעקרון הושם בינתוים כסד וגווע מיסורים."

עד כאן כעין הרצאה על הויכוח ועתה קצת הערות שלי. קודם כל לעצם השם אשר למאמרו של עזריאל שורץ. נדמה לי, כי יותר משיש בו ראייה בעינים יהודיות יש בו ראייה בעיני יהודי. ואין זה תמיד היינו הר. שכן נראה לי, כי בראייה בעינים יהודיות אי אפשר היה לו לפסות על עיקרו של הויכוח שלא זכה לגיטת כבוד, אך הוא, כמדומה, כך: מה נעשה לסתירה שבין איסור-הרציה ובין הכרח-הרציר זה, (משה המשמיע מפי הגבורה את לא תרצח הוא שרצה את המצרי משע-די אחיו), שהיא סתירה איזומה גם אחי-די הפירושים וההסתקות, שהצד השווה שבהם הוא בהתחכמות, בין שהם טור-דים לצמצם את הציווי על הרצת האיני-דיווידואלי ובין שהם מוציאים מכללו כמה מיני הריגה ואומרים עליהם שאר גם בחינת רצח. (כמה אחיות עינים יש במציאותם של שלושת המונחים: רציר, חת, המתה, הריגה, כאילו מונח משנה מן העובדה שהיא עיקר: שפכית דמים, ומה התשובה היהודית, התאמצות התי-שוכה היהודית, לסתירה זו? מעניין, כי קצת מתווכחים הנו בסביבת-התשובה

הזו ולא הרגישו בה. הנה, למשל, מבק-שת לאה גולדברג להוכיח, כי כמה משירי-המלחמה המפורסמים, והאיליאס בכללם, אינם, בעצם, שירי-מלחמה והיא כותבת: "יאמרו: והשירה הנעלה של קינת דויד על יונתן! וכי למה לא, — הרי זהו השיר הפאציפוסטי הראשון, או אחד הראשונים בעולם. ויאמרו ביר-תר תוקף: ושירת דבורה! וודאי, וכי דבורה הערכה מוסרית מסויימת, כמו שיש לי, למשל, הערכה מוסרית מסוייר-מת על מעשה בנותיו של לוט? התנ"ך מלא תעודות אנושיות בעלות ערך שור-נה מאוד" (גל' 34-35). והנה לא אומר להכחיש, כי התנ"ך הוא מלא תעודות כאלה, אך כדי שלא להעמידו, חלילה, כאוסף-תעודות כאלה בלבד אני רואה הוכה להוסיף להגדרה זו את ההשלמה המוכרת, לאמור שהתנ"ך הוא גם מלא קש להתעלות על העירוב של התעודות האנושיות בעלי ערך שונה ולהיות תעיר-דה (במשמעות הכפולה של המלה: כדור-קומנט וכתפקיד) אנושית בעלת ערך עליון, כקנה המידה האחד והמכריע לכל הערכים, בשם שהוא מלא רוה-הסך של מרומי-הבורא ההותם בגילוי את המאמצים האלה בתותם האמת המוהי לטת וציוני-הפגישה בין רוה-התחתיות העולה למעלה ובין רוה-המרומים היר-דת למטה נשיקת-הרוחות לחיותם רוה-אחד, היא-היא עיקרו של הספר הזה, נפש-נפשו. ולאחר הערה זו, אנסה לבר-דוט בדוגמאות שהביאה המשוררת.

ראשית כענין קינת-דויד, אתמה ביר-תר, כי היא אומרת: קינת דויד על יוני-תן, ולי נראה, כי גדלה של קינה היא במה שהשמיטה הכותבת, כלומר שהיא גם קינת-דויד על שאול. מת שאול, הוא אשר היה עוין את דוד, הטיל פני-מיום את החנית להכות בו ויהי אויבו כל הימים, דיבר אל יונתן ואל כל עב-דיו להמית אותו, שלח מלאכים להעלר-תו במיטה ולהמיתו, הוא שאול אשר רדפו על צוארו, עד כי נאלץ לברוח אל אביש ולשנות לפניו טעמו ולהוריד ריון אל זקנו כאחד המשתגעים, להמלט אל מערה ומצודה, אל מדבר וערבה, אל הר וחורשה; הוא שאול אשר ציוה

לרצוח את אשר נחשרו כתומכיה-נדרף, כאותם שמונים והמשת כהני נוב שהזמתו בחרב; הוא שאול אשר הזעיק את כל העם לצור על הנמלט מפניו, לעטור אותו ולתפשו, אף שילח שלשת אלפים איש בחור מכל ישראל לרדוק אחריו ואנשיו על פני צורי היעלים; הוא מלך ישראל אשר לא נלאה לבקש את פרעוש אחד כאשר ידרוף הקורא בהרים, והנה הוא, שאול הרודף מת והוא, דוד, הנדרף, לא שירת-שמחה היא הפורצת מפיו, כי אם יחזיק בבגדיו יקרעים וגם כל האנשים אשר אתו ויס-פדו ויבכו ויצומו עד הערב על שאול ועל יהונתן בנו וספי דוד יוצאת הקיר-נה המרוממה: בנות ישראל אל שאול בכינה.

מה נאדר ומזור החזיון הזה: הרדף נפל הלל והנרדפים קורעים בגדיהם, סופדים, בוכים, צמים ומקוננים. אולם נעמיק להביט בו ונבינו: הלא כנפול הרודף, האויב, לא כדבר מופשט הוא נופל, אלא איש חי וקיים, אשר ככל אדם הוא כתורת אדם תפארת בריאה, מעשה ידי אלהים, והאמת הזו גלומה באגדה הנפלאה שגם אותה הזכיר אחד המתווכחים ולא ראה את עיקרה כי הנה ראתה לאה גולדברג להודיע, כי היא לא הכתוב שירי מלחמה ואף מצ-אה להדגיש, כי היא רואה בספטמבר 1939, הוכה לעצמה לצאת אל הספרות כפסוק הפותח, נניח, בטלים אלה: בכר-קר אלול הים בארצנו שקוף ועזני; בא י. עמיית ואומר, כי המשוררת רשאית, אמנם, לשיר את אשר עם לבי-בה, אולם הלא אפשר כי יתעורר מי ויגיד: מעשי ידינו טובעים בים ואתם אומרים שירה. ומפליאני ביותר, שלא הרגיש, כי שאלה גדולה זו נשאלה לא לשיר-טבע ולא לשיר-האהבה ולא לשיר-נוף, אלא לשיר מלחמה, לשיר גאולה של משועבדים מדי משעבדיהם. הנה יצאו ישראל מבית העבדים, אשר היתה בו כהם יד נוגשים ומענים, הנה עברו את הים ואף ראו במפלת אויבם והם פותחים בשירה ומשבחים את אלהיהם, איש מלחמה, אשר ירה בים את מרכי-בזת פרעה והילו וטבע בו את מבחר שלישינו וכיסם בתהומות והורידם במי

צולות כמו אבן. באה האגדה ומראה לנו את אלהים השומע את שירת הגאר-לים והוא גוער בהם: מעשי ידי טובי-עים בים ואתם אומרים שירה. היא הגע-רה המזכירה להם, כי כנפול אויביהם לפניהם, הרי כל אויב ואויב לא כדבר מופשט הוא נופל, אלא כאיש חי וקיים, אשר ככל אדם הוא בתורת אדם תפארת בריה, מעשה ידי אלהים. היא הנערה על שירת מלחמתם של הנרכאים, הנלח-צים, המשועבדים, שנצחונם השכירם, עד ששכחו את תהום-יעצבות שבעצם-ההכרח של השמרת-חיי-אדם כנתיב לגאולה.

כן, לאה גולדברג מזכירה גם את שירת דבורה ומדברת על חירותה להי-עריכת הערכה מוסרית מסויימת. מתוך הדוגמה הסמוכה, שלא יכולתי לעמוד בדיוק על טעם-מיכותה — מעשה בנות לוט — ניכר, כי הערכתה היא על דרך גנות ושליחה. אבל נראה לי, שאפילו שירת-דבורה, המסיימת בקרי-אה: כן יאברו כל אויביך ד', לא שכחה את העצבות הזו, כי הנה דבורה האשרה האם בישראל, לא שכחה להראותנו את אם האויב, אם סיסרא, אי תמונה שתשכיל בקיצור עז כזה, לכלול כל תהום-החרדתו של לביאם לבנה כאותה תמונה קטנה של האם הנשקפת בעד האשנב ומיכתת, כי לב מי לא ירעד למראה העינים, עיני האם הדומעות ואורבות למצערי בנה, הייתי אומר, שלא מקרה הוא, כי דבורה, האשה-האם, ראתה והראתה, כי האויב שנהרג, גם הוא בידי אשה-אם, נהרג לא כדבר מופשט, אלא כאדם חי, כבנה של אם אוהבת, כשם שלא מקרה הוא, כי אשה-אם, כדוריה אשת ד' מאיר, היא שתכיר עה את הכיסופים הגדולים להסרתו של האויב כאויב בלבד ולא כאדם, שכן מה שדרשה בענין יתמו הטאים: הטי-אים ולא הטאים, ניתן להרחבה: איבה ולא אויבים, שנאה ולא שונאים.

אידיאה, הנראית לי מבליחה ועולה מתוך שירת המלחמה של התנ"ך, כול-למת, לרעתי, ביותר בפרשת פלגש בגבעה. תועבה נעשתה אשר לא נהיתה ולא נראתה בזאת מיום עלות בני יש-

ראל מארץ מצרים ויצאו כל בני ישראל לתקהל העדה כאיש אחד, ארבע מאות אלף איש רגלי שולף חרב לעשות שפי-טים בעושי התועבה ומניניהם, בני בני-רם המזכירה להם, כי כנפול אויביהם לפניהם, הרי כל אויב ואויב לא כדבר מופשט הוא נופל, אלא כאיש חי וקיים, אשר ככל אדם הוא בתורת אדם תפארת בריה, מעשה ידי אלהים. היא הנערה על שירת מלחמתם של הנרכאים, הנלח-צים, המשועבדים, שנצחונם השכירם, עד ששכחו את תהום-יעצבות שבעצם-ההכרח של השמרת-חיי-אדם כנתיב לגאולה.

הנה לפנינו הראייה בעינים יהודיות, בעינים עבריות. ראינו אותה בדוגמאות שונות: במלחמה בין יחידים, במלחמה בין שבטים, במלחמו בין עמים, בין ארונים ועבדים, בין רודפים ונרדפים, בין משעבדים ומשועבדים, וקרה-שני אחד והוא כאילו-מרמז ואיר-סר: זכור את הסתירה הטראגית שבין הצו המוחלט האומר לך: לא תרצח ובין ההכרח האומר לך: תרצח, וזכור כי אין אתה רשאי למלט עצמך ממנה בתירוצי-נתחום והמתקה ואתה חייב להלך באמצע. הכוונה אינה לאמצע של הפיליסטריות המתחמקת מקטביה-הסתי-רה ומשוטטת בשביל, שהוא כביכול רחוק ביותר משניהם; הכוונה לאמצע שהוא נקודת-ההפגש הסמוכה ביותר של הקטבים, נקודת המתיחות הגדולה והקשה ביותר, שבי-השלהבת הכפולה, שבה אש ואש נשקו.

שירי מלחמה? כן, גם שירי-מלחמה, אבל בעינים יהודיות, אלו הרואות גם בעצם-הסר, לא בלבד כנפול הנדרף, המשועבד, אלא גם כנפול הרודף, המשעבד, בעצם-השמחה על מפלתו, את פני-האלהים העצבים הרואה כל חלל וכל הרס כהויה נרמסת, וכלב נש-בר כביכול הוא גוערת-מה-סתחנן: מע-שי ידי טובעים בים ואתם אומרים שיר-רה. הלא הוא האלהים אשר אמר לנעים ומירותו עבדו ומשיחו: דם לרוב שפכת ומלחמות גדולות עשית, לא תבנה בית לשמי כי דמים רבים שפכת ארצה לפני-ך. ש.